

de Renaissance van het Vrouwelijke

“Als alle traditioneel, etnisch, cultureel en religieus pakpapier is weggevouwen blijft van het patriarchaat niets anders over dan een gewelddadig schrikbewind.”

(Abram de Swaan, *Tegen de vrouwen - De wereldwijde strijd van rechtsisten en jihadisten tegen de emancipatie*, 2019 Prometheus Amsterdam, p. 77, slotzin)

de Renaissance van het Vrouwelijke
© 2019 Wijnand Libbenga
Omslagfoto voorzijde: Cycladisch vrouwenbeeldje
*verzameling N.P. Goulandris, Kunst der Cycladen
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis,
Jubelpark Brussel, 2 okt. 82 - 9 jan. 83*
Omslagontwerp achterzijde: Claudie de Cleen
Binnenwerk: Jacco van der Ploeg, Be Ink
Druk: JouvBoekdrukkerij.nl, Den Haag

Een uitgave van Stichting Nanny Maria Wilhelmina de Vries

© 2020 heruitgave Uitgeverij U2pi, Den Haag
ISBN 978 90 8759 987 4 - NUR 130

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD

DEEL 1

1. De vervreemding van het Vrouwelijke _____	7
2. Voor wie is dit werk? _____	10
3. Geen tirannieke -ismes, sektes en dogma's, maar vrijheid en energie _____	11
4. De leer van het Westen _____	12
5. Het Westerse mensbeeld _____	13
6. Overwaardering en onderwaardering _____	14
7. Over modellen, moeders en de moderne Beeldenstorm _____	16
8. De schaduwkant van het moderne moederschap _____	18
9. Vrijheid? _____	19
10. Gelijke kansen? _____	21
11. Gelijk? _____	25
12. Van zelfreflectie tot krampachtig gedrag _____	32
13. Zijn genderneutraliteit en feminisme verenigbaar? _____	33
14. De schaduwkant van het moderne Westen _____	35

DEEL 2

15. Wat dieren over mensen vertellen _____	39
16. De externe afdruk _____	40
17. De interne afdruk _____	41
18. Het ten opzichte van _____	42
19. De externe en de interne geslachtelijke afdruk _____	43
20. Het Mannelijke en het Vrouwelijke _____	44
21. Bonobo's en chimpansees _____	45
22. Verschillende energieën? _____	48
23. De gelaagde werkelijkheid _____	50
24. De fysische laag _____	51
25. Energie en informatie _____	52
26. De mathematische laag _____	54
27. Naar een vrouwelijke wetenschap _____	55
28. Universele energieën? _____	60
29. Genererende principes _____	61
30. De kip of het ei? _____	63
31. Kille logica of gevoel? _____	64
32. Een kosmologisch gebeuren _____	65

33. Universele patronen _____	66
34. Een rode draad in de geschiedenis _____	69
35. Wereldwijd onderwijs voor meisjes _____	75
36. In een notendop _____	78
37. Manifest _____	80
38. Appendix _____	87
39. Literatuurlijst _____	93

DEEL 1

1 DE VERVREEMDING VAN HET VROUWELIJKE

Kijk het wereldnieuws er maar eens op na: op de tv, in de krant of op internet. Vrouwen worden of gedenigreerd of in hun wezen ontkend. Het nieuws staat er bol van. Bol van berichten die dit pijnlijk aan het licht brengen.

De Amerikaanse president Donald Trump noemde vrouwen bijvoorbeeld onlangs nog 'varkens, sloebers en honden'. (Als dat trouwens werkelijk zo zou zijn, wat zou hij dan zelf anders zijn geweest dan een hondenzoon?) Dat weerhield hem er overigens niet van om er ook nog maar eens gretig uit te flappen dat 'je ze bij hun poesje kan grijpen'.

De Filippijnse president, Rodrigo Duterte, doet er graag nog een schepje bovenop: In zijn strijd tegen de drugshandel stak hij zijn soldaten een riem onder het hart. Dat lijkt nobel. Maar waren zijn woorden dat ook? 'Ik steun jullie', sprak hij zijn manschappen toe, 'al verkracht je drie vrouwen'.

Boko Haram, een terroristische organisatie in Afrika, maakt het misschien nog wel het bontst. De Islam wordt door deze groep terroristen foutief aangewend om vrouwen te misbruiken en weerloze schoolmeisjes te ontvoeren.

Maar hoe zit het eigenlijk in Nederland? Laten we beginnen met Jan Roos. Noemde hij zijn partij VoorNederland niet trots een 'partij met testosteron'? En wilde hij daarmee niet zeggen dat al die willen besturen mannen met baarden moeten zijn? Of in ieder geval mannelijke mensen? Mensen met ballen? Mogelijk sloot hij vrouwen niet uit, als ze tenminste dan maar wel hun vrouwelijkheid thuislaten natuurlijk.

Misschien is Jan Roos een zielig, marginaal geval. Zijn partij haalde niet eens een zetel bij de laatste parlementsverkiezingen. Thierry Baudet (van Forum voor Democratie) dan. Zijn partij groeit flink in de peilingen. Hij spreekt grote groepen mensen aan en hij is zelfs razend populair onder studenten. Met recht kunnen we hem een *coming man* noemen. Geen marginaal geval dus. Maar hoe staat hij eigenlijk tegenover vrouwen? Daarover is hij voor iedereen bijzonder duidelijk. Zijn boodschap is niet in het Chinees, en zelfs niet

in zijn geliefkoosde (of egostrelende) Latijn. In studentikoze, maar simpele bewoordingen zet hij vrouwen weg als domme wezens. Of in ieder geval zijn ze niet zo slim als hun man. Lees zijn woorden er maar eens op na: *Het is normaal voor een vrouw om een beetje linksig te zijn. Maar dan ontmoet ze haar man die gewoon rechts is, en dan zegt ze: 'die heeft ook wel gelijk'. Eerst krijg je wat linkse praatjes, en dan zeg jij hoe het echt zit, en dan zegt ze: 'nou, oké, ook wel waar'.* Dank, Thierry, duizendmaal dank! Briljant gewoon!

Natuurlijk kon een reactie op dit soort misstanden niet uitblijven. We ontkennen gewoon het verschil. 'Mannen en vrouwen zijn gelijk', is de nieuwe boodschap. De NS en de gemeentes doen zonder pardon het 'geachte dames en heren' in de ban. Het kan niet meer. Het mag niet meer. Want er bestaan geen dames meer. We hebben alleen nog maar beste reizigers, beste bekeurden en beste belastingbetalers.

Maar is dit niet een beetje de kleren van de keizer? Het sprookje waarin de kleermaker lucht verkoopt als de mooiste en chicste kleding. Want ja, als je niets ziet in plaats van keizerlijke kleding, dan ben je een beetje dom. En voor een beetje dom wilde de oliedomme keizer niet versleten worden. Dus liep hij trots als een pauw in zijn blote piemel rond. En wee je gebeente als je zei wat je zag (namelijk een blote nog iets!). Want dan was je dom. Oliedom. Slecht. En viel je in onmin bij volk en vaderland. Tot er natuurlijk een kind kwam dat in zijn kinderlijke onschuld wél zei wat het zag. Kortom, we moeten uit een soort politieke correctheid onze ogen sluiten voor wat is. Het geslachtsverschil, zo leren we nu, is 'sociaal bepaald' (aldus de directeur van de NS Van Boxtel) en een maatschappelijk verzinsel.

Laten we even van het onbetwistbare feit uitgaan dat die geslachtsverschillen er gewoon wel zijn, later zullen we die 'aanname' zelfs nog wetenschappelijk onderbouwen ook, dan hebben beide tendensen – enerzijds het denigreren van vrouwen en anderzijds het ontkennen van sekseverschillen – een duidelijke gemeenschappelijke noemer. Ze laten namelijk duidelijk zien dat we niet meer weten hoe we met het Vrouwelijke moeten omgaan, niet meer weten hoe we het op waarde moeten schatten en niet meer weten hoe we het een plaats moeten geven. Het Vrouwelijke is in onze ogen iets dat of slecht en minderwaardig is of gewoon niet bestaat.

We zijn vervreemd. Vervreemd van het Vrouwelijke. Even vervreemd als kinderen die niet meer weten dat melk van de koe komt

en honing van de bij. Als kinderen die denken dat het niets anders dan fabrieksproducten zijn. Sekseverschillen kun je niet ontkennen. Zoals gezegd, zullen we die stelling wellicht ten overvloede later stevig onderbouwen.

Wel kunnen we het Vrouwelijke beter leren kennen, kwaliteiten hiervan leren waarderen, die tot zijn recht laten komen in mens en maatschappij en de grondrechten van vrouwen veiligstellen.

Met grondrechten bedoelen we het recht op een fysiek en mentaal volwaardig leven. We denken dat niemand gediend is met het ontkennen van het bestaan of het miskennen van het Vrouwelijke.

We willen hier zelfs laten zien dat het welzijn van vrouwen, maar ook dat van de hele wereld er niet buiten kan. We hebben het nodig. We hebben haar krachtige aanwezigheid keihard nodig. Overal: in vrouwen, in huizen en in gezinnen, in ons werk, op ons werk en in ons bestuur, in ons leven en in onze samenleving.

2 VOOR WIE IS DIT WERK?

Dit werk is geschreven voor:

- * vrouwen die zich weggezet en /of in hun wezen ontkend voelen
- * vrouwen én mannen die niet (langer) vanbuiten willen verloo-
chenen wat ze vanbinnen koesteren
- * vrouwen én mannen die in het Vrouwelijke geloven
- * mensen die zich graag hierdoor laten inspireren in hun werk, in
hun kunst en in hun levenskunst
- * mensen die houden van kleur geven aan het leven en die genoeg
hebben van al die vervlakking, al die verruwing, al die natuur-
verloochening en al die geestelijke moord op het Vrouwelijke

Dit werk is geschreven voor *echte* feministen, mannen en vrou-
wen die liever niet willen dat vrouwen zich plooiën naar de manne-
lijke maat, maar zich ontplooiën in al hun vrouwelijkheid. Kunnen
zijn wie ze zijn. Werkelijk zijn.

We willen niet zweverig zijn. En ook niet blind voor de werkelijk-
heid. Wat we willen is het tegendeel: realistisch zijn en exact. Want
het is juist de wetenschap zoals we verderop zullen zien die onze
ogen opent voor het Vrouwelijke en voor de onmisbaarheid hiervan.

Het verdringen van het Feminine is net zo'n kaalslag en net zo
verstikkend als massale ontbossing. Het werkt verwoestend. Het is
een bron van roofbouw, uitbuiting, terreur en geweld. Het onder-
mijnt de beschaving, de menselijkheid en ons geluk.

We wegen onze woorden. We zullen laten zien dat we niet schro-
melijk overdrijven of dat we niet een donderpreek houden. Want wie
de wetenschap serieus neemt, kan er eigenlijk niet omheen.

3 GEEN TIRANNIEKE -ISMES, SEKTES EN DOGMA'S, MAAR VRIJHEID EN ENERGIE

We hebben zojuist een probleem geschetst waar we de ogen beter niet voor kunnen sluiten. Zoals we verderop zullen aantonen, gaat de onderdrukking van het Vrouwelijke gepaard met heel wat ellende. De wereld is er vol van. De kranten spreken boekdelen.

Maar problemen vragen om oplossingen. Ziektes om genezing. De wereld is ziek. Maar haar genezing komt niet van tirannieke sektes, ismen, dogma's en dommen die los van de werkelijkheid voorschrijven wat de waarheid is en hoe we ons daarnaar dienen te gedragen. Dat heeft de geschiedenis ons nu wel geleerd. Vrijheid van geloof, mening en meningsuiting zijn een groot goed.

Wat we nodig hebben naast die vrijheid is nieuwe energie. Nieuwe kracht. Nieuwe inspiratie. Een nieuw elan. In alle vrijheid. Alleen, waar vinden we die?

4 DE LEER VAN HET WESTEN

In het Westen trommelen we ons op de borst. Vaak. Veel te vaak. We kijken neer op ons verleden en op niet-Westerse samenlevingen. Dat alles was en is dom. Primitief. Hier en nu weten we alles beter. Althans is dat niet wat velen vinden? Openlijk of stiekem? Bewust of onbewust?

Zeker, we hebben de kerk de rug toegekeerd. Maar hebben we de oude godsdienst niet stiekem ingeruild voor een nieuwe? Voor eentje die niet wordt gepredikt in de kerk, maar wel in de maatschappij? En vinden we deze niet eigenlijk superieur aan andere visies, godsdiensten of levensbeschouwingen? Want ja, het *lijkt* allemaal geweldig.

Onze nieuwe leer kan namelijk als volgt worden samengevat:

- * we zijn vrij
- * we zijn gelijk
- * we krijgen gelijke kansen
- * in een samenleving waar we zelf ons geld verdienen
- * waarin iedereen mee moet doen (participeren)
- * waarin we regels en wetten hebben om de orde te bewaren

Sounds great! Nu willen we niet zuur zijn. We willen het feestje echt niet bederven. Maar hoe ziet de nieuwe leer eruit als je haar even onder de loep legt? Is zij dan nog zo mooi?

5 HET WESTERSE MENSBEELD

Op het eerste gezicht lijkt het misschien redelijk: *We verdienen zelf ons geld*. Want waarom zou de een zich een slag in de rondte moeten werken, terwijl de ander op zijn luie gat zit en zijn handje ophoudt? Of waarom zou de een hard moeten werken om de broek van een ander op te houden? Zo dat is eruit. We hebben het benoemd.

Maar is *benoemen* alleen niet een beetje kort door de bocht? Moeten we misschien niet eerst de toestand grondig *bekijken* alvorens de vermeende misstand te *benoemen*? Want wat impliceert bovenstaande leefregel eigenlijk?

Geld verdienen is per definitie een *economische* activiteit. We moeten dus vooral *economische* wezens zijn. Economische wezens die functioneren in een economisch systeem. We zijn een schakeltje in het systeem. Een onderdeelje van de machine. Dit getuigt van een enorm reductionisme. We worden gereduceerd tot een schakeltje, tot een onderdeelje, tot een robotje.

Maar is een mens niet meer dan dat? We zijn denkende, voelende en dromende wezens. We hebben onze eigen manier van zijn. Ons eigen karakter. Onze eigen persoonlijkheid. We hebben onze eigen uitstraling en dragen onze eigen sfeer om ons heen. We hebben onze eigen humor en alleen al onze aanwezigheid, in wie we zijn en in wat we zijn, kan van kapitale betekenis zijn voor onze medemens. We kunnen intens genieten van elkaar. We hebben elkaar nodig. Als mens. Als rijk en ondefinieerbaar wezen.

Onze leefregel dreigt ons mensbeeld behoorlijk uit te hollen. Ons mens-zijn wordt ons ergens afgenomen. We worden gereduceerd tot objecten. Althans, het gevaar hangt wel in de lucht.

6

OVERWAARDERING EN ONDERWAARDERING

Maar er zit nóg een addertje onder het gras. Het venijn zit hem in de term *geld* verdienen. De nadruk ligt namelijk op het economische aspect. We dienen *economisch* actief te zijn. Op zichzelf is daar natuurlijk niets mis mee. Toch kleeft er wel een probleem aan. Want economische activiteiten kunnen in financiële termen worden uitgedrukt. Ze kunnen worden ingevoerd in economische modellen. Maar hebben we alleen wat aan *economische* activiteiten? Zijn *alleen* economische activiteiten van betekenis? Waardevol? Noodzakelijk voor ons voortbestaan? Voor ons geluk? Voor ons welzijn? Of is er nog meer in de wereld? Zijn er andere bronnen? Andere bronnen die ons in leven houden? En die ons bestaan verrijken?

Het vervelende is nu dat al die andere dingen die zo belangrijk voor ons zijn, niet in geld kunnen worden uitgedrukt en niet in de economische modellen kunnen worden ingevoerd. Daarvoor is de wereld te complex en zijn de modellen te simpel. Al zien ze er nog zo ingewikkeld uit.

Toch gaan we bewust of onbewust de wereld bekijken vanuit die economische modellen. De financiële vertaling maakt daarbij dat we de ene activiteit veel meer waarderen of veel hoger inschatten dan de andere.

Daarin schuilt een gevaar. Want:

- * Kunnen we wel aan alles een financiële waarde toekennen?
- * Hoe zit het dan met zaken waarbij dat niet kan?
- * Komt de financiële waarde wel overeen met de werkelijke betekenis of intrinsieke waarde?

Kortom, stoelt onze waardering van de dingen in de wereld om ons heen niet op een gebrekkig model in plaats van op hun werkelijke, vaak niet in geld uit te drukken waarde? En dreigt de financiële waarde niet over de emotionele waarde heen te denderen bijvoorbeeld?

Een probleem is dat de modellen al snel een eigen leven gaan leiden. Sommige dingen worden zwaar overschat. Waarom? Omdat ze makkelijk in geld zijn uit te drukken, omdat je ze makkelijk in de modelletjes kunt invoeren en omdat ze vlot in het door onszelf gecreëerde systeem meedraaien. Denk maar eens aan topvoetballers. Natuurlijk presteren ze op hoog niveau. Natuurlijk doen ze goed werk. En natuurlijk zorgen ze voor veel mensen voor amusement. Zo nu en dan. 's Avonds op de bank of in het weekend. We willen daar niets aan afdoen. Maar salarissen van tientallen of zelfs honderden miljoenen euro per jaar? Is dat niet wat overdreven? Is dat geen *overschatting*?

Zeker wanneer je het vergelijkt met politieagenten die permanent zorgen voor onze veiligheid of artsen en verpleegsters die zorgen voor onze gezondheid. Of wat zelfs maar te denken van de dorpsgek? We durven te wedden dat die in het leven van heel wat mensen vaak voor meer plezier heeft gezorgd dan al die topspelers bij elkaar! Hij geeft je plezier. Hij laat je je thuis voelen in je eigen dorp of stad.

Modellen zijn handige, vaak zelfs noodzakelijke hulpmiddelen. Maar het zijn niet altijd de beste raadgevers. Ze werken al snel overschatting en onderschatting in de hand.

7 OVER MODELLEN, MOEDERS EN DE MODERNE BEELDENSTORM

Maar nu naar heel iets anders dan die 'dorpsgek'. Naar iets volstrekt onvergelykbaars: moeders. Behalve dan dat moeders evenmin in hun waarde worden gelaten. Want zij zijn zonder twijfel wel de grootste slachtoffers van de onderschatting.

Moeders zitten in een vreemde spagaat. Aan de ene kant staan ze op een voetstuk, worden ze vereerd. Innerlijk. Diep in ons. Ze zijn als het ware de godinnen van onze kinderjaren. Ze hebben ons gevoed, gekleed en verzorgd. Dat vinden we belangrijk. Maar dat is nog lang niet alles.

Kinderen zijn net als bomen. Bomen zijn wonderlijk. In een klein, minuscuul zaadje zit soms al een hele woudreus. Die kan uit het zaadje barsten, wortel schieten, groeien, bloeien, omhoogrijzen, zijn paraplu opsteken en de hoogte in steken, compleet met zijn takken, twijgen, gebladerte en al. Dat kan als hij tenminste maar baadt in het juiste klimaat. In het zaadje ligt namelijk al één grote vraag. Een vraag om precies de goede temperaturen en om precies de goede hoeveelheid zon en regen. Krijgt het zaad dat niet? Dan zal het niet ontkiemen. Of anders zal de boom later wel verwelken, verschrompelen, verschrallen of weggroten.

Net als zaad is een klein kind één groot vraagteken. Het vraagt om het juiste menselijke, moederlijke klimaat. Het wil omringd worden met precies het goede gevoel, precies de goede gevoelens, precies de goede gedachten, precies de goede warmte, precies de goede liefde, precies het goede instinct, precies de goede intuïtie, precies de goede intelligentie, precies het goede begrip en met precies al die ongrijpbare en onnoembare dingen die we het Moederlijke kunnen noemen. Het is in dat klimaat en in die atmosfeer dat er uit die kleine, voelende en denkende wezentjes sociaal, psychisch en intellectueel rijpe wezens kunnen groeien.

Moeders zijn essentieel. Onmisbaar. Dat voelen we. Dat weten we. En toch ontkennen we het en miskennen we haar. Haar. De moeder. De moederfiguur. Waarom? De eerste reden is waarschijnlijk dat je met moeders je geld niet verdient. Het is in die zin geen economische activiteit en het valt evenmin makkelijk in te voeren in de

modelletjes. Wanneer we het moederschap met die bril op bekijken, is het een non-activiteit. Het is nul. Het is niets. Iets om je neus voor op te halen.

Het moederschap is uit de gratie. Want vrouwen kunnen pas meetellen als ze in het economische modelletje passen. Daarmee krijgen ze veelal een ander rolmodel opgedrongen: ze moeten een betaalde baan om hun geld te verdienen. Je hart laten spreken en kiezen voor het moederschap kan op een stevige maatschappelijke afkeuring rekenen.

Dat leidt ook tot een nieuwe beeldvorming. Je zou bijna kunnen zeggen: de propagandamachine draait. Het moederschap wordt meer en meer voorgesteld als dom werk dat je gevangen houdt. Dat je minderwaardig maakt.

Dat de wereld van het kind je juist ook kan bevrijden en dat er bijna geen baan is die om zoveel inzicht, gevoel en intelligentie vraagt, verzwijgen we graag.

In het moderne Westen wordt het moederschap zwaar onderge- waardeerd. Er is zelfs sprake van een beeldenstorm. Het beeld van de moeder wordt publiekelijk van haar voetstuk gehaald. De beelden waarin haar mentale rijkdom wordt uitgedrukt, gaan aan gruzelementen. Moeders worden onder maatschappelijke en politieke druk van hun kinderen beroofd en kinderen van hun moeders om vervolgens geparkeerd te worden.

Mensen worden geconfronteerd met nog een andere klimaatverandering. Het klimaat verkilt. De menselijke, moederlijke warmte bevriest.

8

DE SCHADUWKANT VAN HET MODERNE MOEDERSCHAP

Dit was de ene kant van het verhaal. Maar we mogen niet voorbijgaan aan de andere kant van het verhaal. Vroeger brachten man en vrouw vaak gezamenlijk de bestaansmiddelen in. Ze hadden hun familiebedrijf. We kunnen hier denken aan boerenbedrijfjes of zelfs aan de jagers-verzamelaars van nog langer geleden. Vrouwen konden het werk goed combineren met hun moederschap. Werk en gezinsleven waren met elkaar verweven.

Maar daar kwam drastisch verandering in. Met name door de industriële revolutie en de schaalvergroting. De man werd de kostverdiener en de vrouw 'moeder de vrouw'. Daardoor raakte de vrouw financieel afhankelijk van haar man. Ze raakte ondergeschikt. Ze werd veroordeeld tot het aanrecht en moest vaak leven als een slavin in een benauwend flatje. Ze was al haar ruimte kwijt. Letterlijk en figuurlijk. Fysiek en mentaal.

Tegen al die ellende is terecht verzet aangetekend. Het dilemma is groot: het zijn moeders die ons zo'n beetje de levensadem inblazen. Fysiek, maar vooral ook mentaal. Maar het moederschap maakt in de moderne maatschappij de vrouw afhankelijk van haar man en ondergeschikt.

Dit lastige probleem vraagt natuurlijk om een oplossing. Maar is het juiste antwoord dan maar dat vrouwen mannen zijn en dat het moederschap flauwekul is?

9 VRIJHEID?

Vroeger tuitten je oren misschien van alle preken die je over je uitgestort kreeg. Preken over wat God in zijn wijsheid allemaal had beschikt en over de lage listen van de duivel. Maar horen preken wel definitief tot het verleden?

De preek van het neoliberalisme laat zich volop horen. Niet in de kerk, maar wel in de politiek en uit de monden van vele 'gelovigen'. 'Verdien uw geld', luidt de nieuwe boodschap.

Het gevolg is dat mensen en bedrijven zich daar in de eerste plaats op gaan richten. Dat is waar zij zich volledig op focussen.

Een gevolg daarvan is weer dat bedrijven willen groeien. Want als je groeit, valt er vaak weer meer te verdienen. Bedrijven groeien, fuseren, breiden uit, en de schaalvergroting is een feit. Schaalvergroting heeft misschien zijn voordelen, maar schaalvergroting heeft ook zeker zijn schaduwkant. Want als bepaalde bedrijven steeds groter worden en een steeds groter deel van de markt innemen dan is er minder ruimte voor andere bedrijven. Kleine bedrijven worden weggedrukt en nieuwe bedrijven komen er nauwelijks meer tussen. Het midden- en kleinbedrijf krijgt er flink onder te lijden.

Hierdoor komt er meteen een lelijke kras op onze vrijheid. Je eigen baas zijn of een vrij beroep uitoefenen, het komt allemaal in het gedrang. Je vrijheid van beroep ben je goeddeels kwijt. Wat rest is voornamelijk werken in loondienst bij een groot bedrijf of bij een grote instelling.

Helaas loopt de vrijheid met al die schaalvergroting nog meer schade op. Want onder de kleine bedrijven die worden weggedrukt heb je veel familiebedrijven. In een familiebedrijf werken man en vrouw vaak nauw met elkaar samen. Werk en gezinsleven zijn er met elkaar verweven. Of ze vallen op zijn minst beter met elkaar te combineren. Vaderschap en moederschap krijgen er meer de ruimte. Je kunt dan echt vader zijn of echt moeder zijn, met hart en ziel, toegewijd, zonder dat de kinderen ergens hoeven te worden geparkeerd. De kloof tussen werk enerzijds en je leven als man of vrouw en als vader of moeder anderzijds wordt er kleiner. Sterker nog: ze kunnen elkaar zelfs verrijken.